

struinen

in de Amsterdamse Waterleidingduinen

waternet

NR. 90 | HERFST 2016

Minstens een dag per week struint natuurfotograaf Jan Dirk Bol (59) met zijn camera in de aanslag in de Waterleidingduinen. “Libellen zijn van dichtbij echte monsters.”

Hij wandelt graag door de stuifduinen in de Van Limburg Stirum-vallei. “Daar komt bijna niemand. Het ligt verder weg van de paden en straalt een enorme leegte en weidsheid uit. Je waant je er alleen op de wereld. Vooral ’s winters, als het heeft gesneeuwd kun je er prachtige landschappen fotograferen. Met stuif-sneeuw, vermengd met stuifzand onder dreigende Hollandse lichten. Prachtig!” Hij zit er ook wel eens met de ogen gesloten, stil in een duinpannetje. “Ge-

woon even niets doen en naar de natuur luisteren.”

Jan Dirk groeide op in een ‘rood nest’. “Met geschriften van de dichters Gorter en Roland Holst. ‘Mei’ van Gorter: ik word er nog altijd stil van! Natuur diende thuis ter rust en ontspanning na gedane arbeid. We gingen met het gezin vaak naar de Veluwe. Later ontdekte ik de Waterleidingduinen, dat niet ver van huis ligt. Mijn vriendin Nora kwam altijd in Groet bij Schoorl. Toen ik haar leerde kennen zei ik: ‘maar de AWD is veel mooier!’ Samen wandelen en fotograferen we daar nu. Mijn focus ligt sinds kort op insecten. Libellen zijn van dichtbij echte monsters. Er gaat een wereld voor me open.”

03 STRUINEN MET
Jan Dirk Bol

04 NATUUR EN WATER
Paradijs voor natuurfotografen

07 GESPOT
De dichter

08 PANORAMA
Beukenlaan

10 KINDERPAGINA
Het is weer herfst!

11 DE WANDELING
Grasduinen

12 BEWONERS VAN DE AWD
Oogstmaand

14 UITGELICHT

16 ACTIVITEITEN-KALENDER

Paradijs voor natuurfotografen

Wekelijks bezoeken honderden fotografen de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD). Ze mogen van de paden af en zien hier dus meer dan in andere natuurgebieden. Maar wat maakt een natuurfoto nu een bijzondere Waterleidingduinenfoto?

Het is een dagelijks ritueel bij de vier ingangen: tientallen mannen en vrouwen die met volle camerarugzakken en stevige trolleys het gebied in trekken met een dagvoorraadje eten en drinken. Meestal alleen. Soms in groepjes. Er zijn zelfs fotografen die in camouflagekleding rond struinen. Want wie zich tegen de wind in verdekt opstelt, komt hier vroeg op laat onherroepelijk oog in oog met groot en klein wild. Wandelaars en hardlopers schrikken zich wel eens een hoedje als zo iemand plots uit de struiken opduikt.

SELFIE MET DAMHERT

Het zijn niet alleen de professionals met dure camera's en enorme telelenzen die zich laten verleiden door de bijzondere combinatie van duinnatuur met uitgestrekte waterpartijen. Ook ouders met jonge kinderen en opa's en oma's fotograferen er met hun telefoon op los. 'Selfie met damhert' is een favoriet onderwerp. "Toch zien we zulke en vergelijkbare natuurbelevingsfoto's nog net iets te weinig terug onder de inzendingen voor de Foto van de Maand," vertelt Jan Dirk Bol, juryvoorzitter van deze populaire rubriek op de Waternet.nl/AWD website. "Ken je dat prachtige bronzen beeld van kunstenaar Kees Verkade bij bezoekerscentrum De Oranjekom? Je ziet een gezin dat na een geslaagde picknickdag ontspannen de duinen verlaat. Op de arm van zoonlief, die op vaders nek zit, landt een vogel. Pure natuurbeleving!"

Dat is wat veel mensen in de Waterleidingduinen zoeken. Als fotograaf heb ik zelf vaak oog voor bijzondere soorten, maar ik kan ook intens genieten van de rust en ruimte. Ach, er is hier zoveel te zien en te fotograferen. Dat levert iedere maand weer bijzondere foto-inzendingen op."

SOORTENJAGERS

Natuurlijke liefhebbers en echte soortenjagers die graag fotograferen, komen in de AWD volop aan hun trekken, weet Bol. Alleen botanici die van bloemrijke duinvalleien houden, zullen de AWD nog wel even mijden als gevolg van overbegrazing door damherten. Voor ieder ander bieden de duinen een aardige verscheidenheid aan zoogdieren, trekvogels en amfibieën. Bol: "Wie van insecten houdt kan terecht voor libellen, die zich prima thuis voelen in het schone, heldere AWD-water. Voor landschapsfotografen zijn er fraaie waterpartijen, heide, natte duinvalleien, bos, historische beukenlanen en volop stuifduinen, zoals in de Van Limburg Stirumvallei en bij uitkijkpunt Noordvoort. Er is overal en ieder seizoen wel iets bijzonder te fotograferen. Neem de damhertenbronnst die binnenkort weer start. Het mooie aan de AWD is, dat je op enkele locaties na (zie kader) de vrijheid hebt om te gaan en te staan waar je wilt. Van de paden af mag. Dit is een paradijs voor natuurfotografen."

10 tips voor betere natuurfoto's!

Iedereen fotografeert. Maar hoe maak je een bijzondere natuurfoto? **10 tips** van Jan Dirk Bol.

1. Check de gebruiksaanwijzing

Startpunt voor iedereen: lees de gebruiksaanwijzing van je camera of telefoon. Van voor naar achter en terug. Leer en experimenteer. Belangrijke technische basistips: fotografeer met het licht mee, vergeet de automaat, pas de camera via iso aan de lichtom-

Gedragsregels voor natuurfotografen

- Fotografeer dieren alleen in hun directe leefomgeving.
 - Verstoor de natuur zo min mogelijk.
 - Houd bij het fotograferen gepaste afstand laat de dieren dus met rust.
 - Bied geen voedsel aan speciaal voor de foto (is verboden).
 - Laat geen afval en andere sporen achter.
 - Respecteer de 'verboden gebieden'!
- In bijna negentig procent van de AWD mag je vrij rond struinen. Rustgebieden zijn: het infiltratiegebied, De Blink en de Graaflandsbergen.

standigheden aan, speel met scherpste-diepte, werk beeld-vullend, denk aan de gulden snede en verander voor de scherpste foto's de sluitertijd bij bewegende beelden.

2. Kies je eigen onderwerp

Je kunt natuurlijk achter damherten aanhollen of net als al die andere fotografen in de rij staan en wachten tot de boomkikker zich laat zien. Wie zich wil onderscheiden, laat dat achterwege en kiest zijn eigen onderwerp. Leg in de macrostand van de camera eens insecten vast. Of sta vroeg op voor die contrastrijke landschapsfoto. Wees geen copycat. Blijf dicht bij jezelf.

3. Fotografeer vooral wat je wilt fotograferen

Dat kan natuurlijk ook best een damhert zijn. Zeker als het je eerste damhert is. Zo'n ontmoeting is voor veel kinderen en volwassenen onvergetelijk. Dat moment wil je vastleggen, koesteren en nog eens terugzien. Fotografie heeft grote emotionele waarde; ook natuurfotografie.

4. Laat je verrassen

Voorkom teleurstelling door net iets te vaak op zoek te gaan

naar die ene specifieke soort. Laat je verrassen. Sta open voor de wonderen van de natuur.

5. Blijf niet rechtop staan

Ga door de knieën als je fotografeert. Op ooghoogte afdrucken, levert mooiere foto's op. Ga ook eens op je buik liggen. Kruip eens door het bos of over een grasveld en ontdek wat er zoal leeft. Daarna sta je op en kijk je omhoog. Zijn er al trekvogels in september?

6. Fotografeer gerust ook mensen

De natuur staat niet los van ons. Wij zijn zelf ook natuur, zijn er onderdeel van en horen er bij. Al heel lang zijn we mensensoorst tussen andere soorten. Ook in de Waterleidingduinen. Waarom zouden mensen dan uit natuurfoto's moeten verdwijnen? Je kinderen die boompje klimmen of van een stuifduin rollen: vastleggen!

7. Verdiep je in de omgeving

Natuurfotografen verdiepen zich in de omgeving. Hoe meer je weet over de directe leefomgeving, hoe dichter je je onderwerp nadert, des te groter de kans op een excellente foto. Verken de omgeving ook eens zonder

camera om alleen maar te kijken.

8. Ga mee op excursie

Onze boswachters weten alles over de duinen. Het zijn echte liefhebbers die hun kennis graag delen tijdens een bronstexcursie of een Vroege Vogelwandeling. Je kunt veel van hen leren. Ook kun je een fotoworkshop volgen die professionals periodiek in de Waterleidingduinen geven. Check de website.

9 Begin eenvoudig

Als je fotograferen leuk vindt, of als je talent hebt, komt dure apparatuur later wel.

10 Durf keuzes te maken

Honderd of tweehonderd foto's gemaakt? Durf dan keuzes te maken. Welke foto zou je zelf groot op canvas aan de muur willen hangen? Welk beeld maakt heel misschien wel kans Foto van de Maand te worden? Zet dan alleen die ene op de site. Wie weet...

Deel je foto's en ding mee naar foto van de maand op Waternet.nl/AWD

11 augustus 2016, 9.45 uur
naam:

Gerie Scheefma (63)

De dichter**Wat doet u in de AWD?**

"Ik doe inspiratie op voor het schrijven van gedichten. Ik ontdekte dit mooie gebied pas twee jaar geleden. De atmosfeer, het licht, de schoonheid van de landschappen en het water hebben mij volledig gegrepen. Tijdens mijn wandelingen maak ik mijn hoofd leeg en voel ik nieuwe harmonie. Ik geniet van de spelende kinderen, hardlopers en vogelaars. Dit alles geeft inspiratie voor mijn gedichten. Daarin beschrijf ik bijzondere plekken en mooie herinneringen. De parnassia, de zuidhelling, het stroompje of de plek van de waterspreeuw en de nachtegalen: ze staan allemaal beschreven in mijn dichtbundel."

Komt u hier vaak?

"Gemiddeld tot twee keer per maand. Ik werk in het gemeentehuis van Amsterdam als klachtencoördinator. Soms neem ik door de week enkele uren vrij om bijzondere plekken te bezoeken, zoals het noordelijke deel van de Van Limburg Stirumvallei

waar ik elk seizoen wil meemaken. Het is er woest en loom, lieflijk en ruig, roodkoper in de winter, bijna wit in de late zomer; hier ben ik altijd thuis."

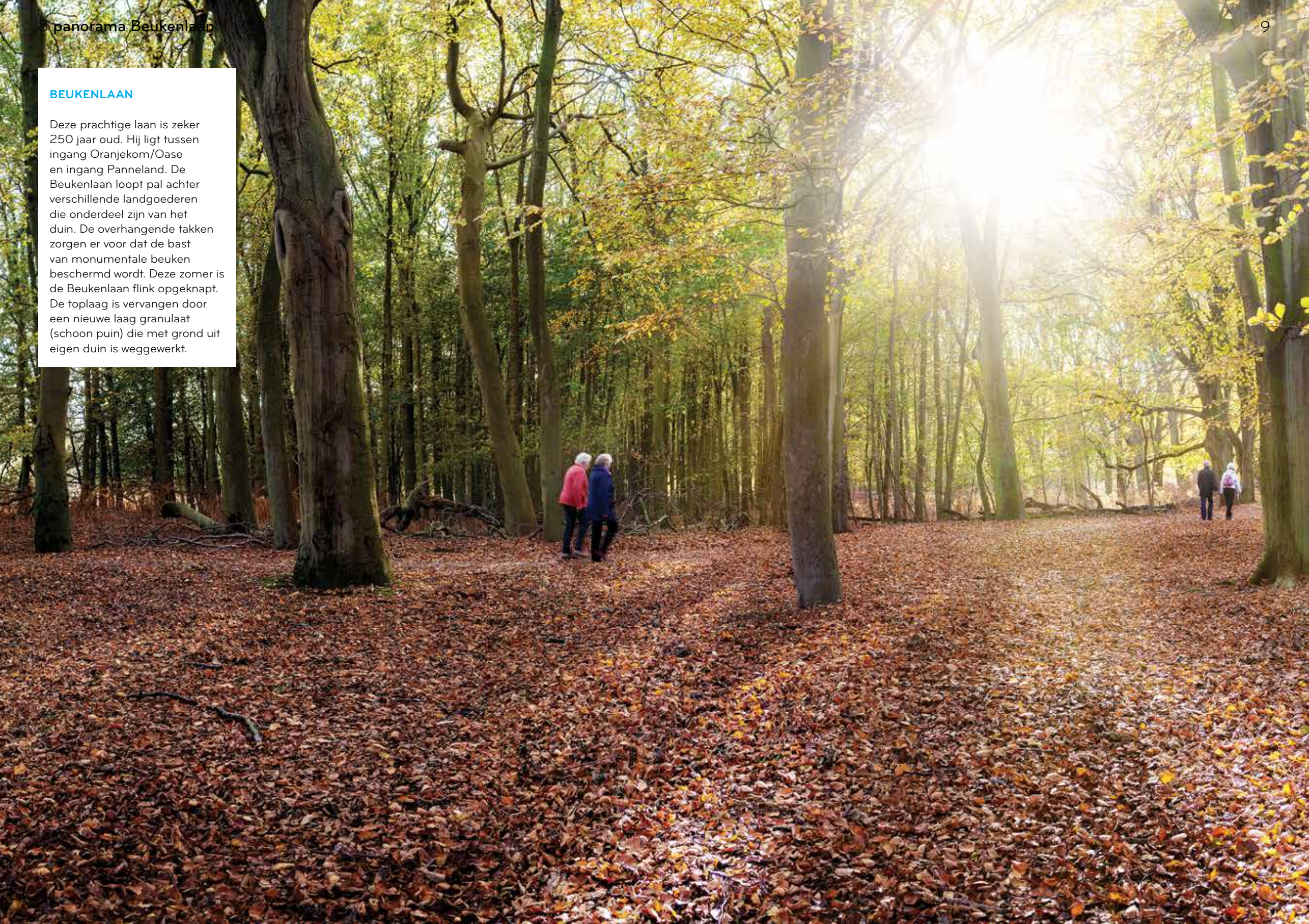
Wat vindt u bijzonder aan dit gebied?

"Knap dat er een gebied is van 3400 hectare dat zó wordt onderhouden dat planten en bomen, vele diersoorten en mensen er hun stek blijven vinden. Ik heb hier bijzondere avonturen beleefd waar een mooie warme vriendschap uit is voortgekomen. Door de verhalen van diverse inwoners van Amsterdam besef ik hoezeer de duinen al generaties lang een vast onderdeel zijn van hun bestaan. In mijn gedichten laat ik de Amsterdamse Waterleidingduinen spreken:

'Je voedt mij, ik voel mij mooier worden,
Ik zie jouw schoonheid steeds weer tegemoet
Moge onze liefde voor elkaar
Groeien, lieflijk zijn en levend blijven
En ik het balsem voor jouw ziel en voet.'

BEUKENLAAN

Deze prachtige laan is zeker 250 jaar oud. Hij ligt tussen ingang Oranjekom/Oase en ingang Panneland. De Beukenlaan loopt pal achter verschillende landgoederen die onderdeel zijn van het duin. De overhangende takken zorgen er voor dat de bast van monumentale beuken beschermd wordt. Deze zomer is de Beukenlaan flink opgeknapt. De toplaat is vervangen door een nieuwe laag granulaat (schoon puin) die met grond uit eigen duin is weggewerkt.

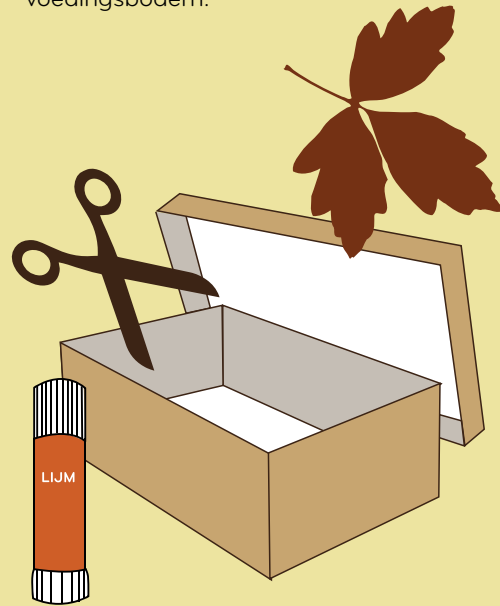
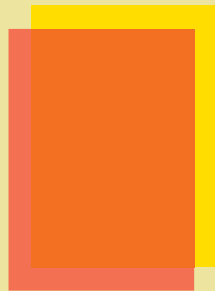
Het is weer herfst!

De boomblaadjes worden rood en bruin en vallen naar beneden, het is weer herfst! De herfst loopt van 21 september tot 20 december. De dagen worden alsmaar korter.

Sommige dieren leggen een wintervoorraad aan van noten, zaden, vruchten. Dan is er straks als het koud en grijs is ook genoeg te eten. Eekhoortjes verstoppert gevonden eten op verschillende plaatsen. In de winter zoeken ze deze plekjes weer op. Egel en vleermuis houden een winterslaap. Hier bereiden zij zich in de herfst op voor. Ze eten dan extra veel zodat ze in de winter

zonder eetpauzes kunnen door slapen. Trekvogels vliegen in de herfst naar een ander land, waar het lekker warm is.

In de herfst zie je ook veel mooie paddenstoelen. Die schieten uit de vochtige bodem. Ook op oud rottend hout vinden ze een perfecte voedingsbodem.

Knutselkijddoos

In de herfst vind je leuk knutselmateriaal. Doe maar een paar stappen buiten de deur en de bladeren waaien om je oren. Verzamel bladeren, kastanjes, eikels en mos en maak er een mooie kijddoos van.

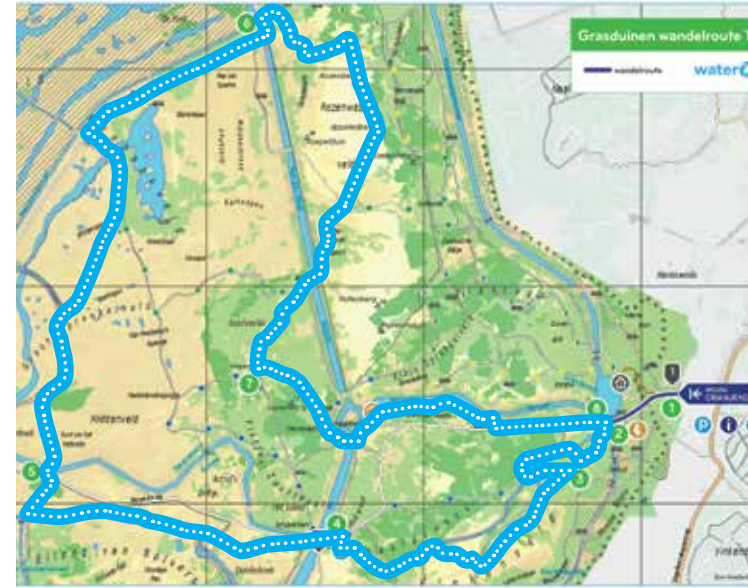
Dit heb je nodig:

- schoenendoos
- knutselmateriaal
- oude tijdschriften

- plakstift
- doorschijnend papier

Zoek plaatjes in tijdschriften die bij de herfst horen en knip die uit. Maak in de korte kant van de doos een kijkgat. Knip in de deksel een rechthoek en beplak deze met doorschijnend papier. Eikeltjes en blaadjes plak je aan de zijkanten. Een plaatje

met bomen (uit een tijdschrift) kan je als achtergrond op de achterwand van de doos plakken. Klaar, kijken maar!

Grasduinen wandelroute

In de Amsterdamse Waterleidingduinen kun je binnen 34 vierkante kilometer heerlijk rustig wandelen. Je mag er van de paden af, maar je kunt ook kiezen voor een van de wandelroutes van 2 tot 30 km. Veel plezier!

Wandelkaart en online

Een kaart en beschrijving van de Grasduinen-route is voor 1 euro verkrijgbaar in bezoekerscentrum De Oranjekom. Of bekijk of download de route op Waternet.nl/AWD.

Toproute

Deze afwisselende wandeling biedt bos, open duin, waterlopen en prachtige vergezichten. Waternet maakte de wandeling ooit voor natuurtijdschrift Grasduinen, dat verder ging onder de titel Roots. In 2011 werd hij uitgeroepen tot één van de tien mooiste wandelingen van Nederland.

Herten en paddenstoelen

De Grasduinen-route is een ideale herfstwandeling. Het bos wisselt vanaf eind september voortdurend van kleur. Van vaal groen en geelbruin naar scharlaken rood. Verlaat af en toe het pad richting bosrand, grote kans dat er paddenstoelen te zien zijn. Damherten scharrelen er gegarandeerd.

IN HET KORT

Naam: Grasduinen-route
Lengte: 12 km
Duur: 3 uur
Type wandeling: rondwandeling
Start- en eindpunt: ingang Oranjekom/Oase
Geen routemarkering: wel routebeschrijving

Cultuurhistorie

Verskillende herkenningpunten vertellen de geschiedenis van de Waterleidingduinen. Bij startpunt Oranjekom stak de jonge Prins van Oranje in 1851 de eerste spade in de grond voor de aanleg van de toenmalige Duinwaterleiding. Die voorzag Amsterdam van schoon en gezond drinkwater in een tijd dat er nog niets drinkbaars uit de kraan kwam. Verderop passeer je het Eiland van Rolvers, waar de gelijknamige familie woonde en boerde toen dat nog gebruikelijk was in de duinen.

Paardenrenbaan

Vanaf een bankje met uitzicht kijk je halverwege uit op het Renbaanveld, waar in de negentiende eeuw paardenraces werden gehouden. Vlakbij het Renbaanveld ligt een duinmeer. Ga er van het verharde pad af. Aan de noordzijde is een mooi uitzichtpunt. Andere hoogtenpunten op deze route: Duitse bunkers van de Atlantikwall, de Rozenberg en andere hoge duintoppen met fraaie vergezichten, het Vliegermonument en een vogelkijkhut met uitzicht op het Vogeleiland. Een toproute.

Bekijk en download deze en andere wandelroutes op waternet.nl/AWD

Oogstmaand

September en oktober zijn niet alleen voor mensen rijke oogstmaanden. Ook voor vogels is er voedsel in overvloed. Duindoorn is in de Waterleidingduinen favoriet bij de besseneters.

GOUDVINK

De goudvink is een zangvogel uit de vinkenfamilie. Herkenbaar aan zijn zwarte kop en rode hals en borst, al kleurt het vrouwtje wat rozebruin. Zijn gek op bloemknoppen uit fruitbomen. Doet zich in de AWD tegoed aan bloeiende kardinaalsmuts. In het najaar zijn braambessen geliefd. De goudvink is in het duin een vaste broedvogel. Als zogeheten standvogel kun je hem het hele jaar door zien en horen.

KRUISBEK

Is ook een zangvogel uit de familie van de vinkachtigen. Heeft dankzij zijn stevige bek in de verte wel iets wel van een papegaai. Met zijn

gekruste snavel wrikt hij de zaden uit dennenappels. Tref je er nu een aan in het duin, dan is hij op de terugweg uit Scandinavië, waar de kruisbek broedt. Het verenkleed van het mannetje is rood met een grauwwitte gestreepte buik, een zwarte staart en zwarte vleugels. Het wijfje heeft een olijfgroene bovenzijde en een geelachtige onderzijde. Graag geziene gast onder vogelaars.

KOPERWIEK

Een wat onopvallende vogel met roestbruine flanken en ondervleugels en een gespikkelde/gestreepte buik. Broedt helemaal tegen de poolcirkel aan en dat is een flink eind vliegen. Net als kramsvogels (rechterpagina) zijn koperwieken alleen tijdens de heen- en de terugreis in het duin te bewonderen. Vetten hier en elders in het Nederlandse kustgebied op, waar genoeg voedsel te vinden is. De koperwiek is gek op duindoorn.

Goudvink

Koperwiek

PASPOORT

Latijnse naam: Turdus Pilaris

Lengte: tot 25 cm.

Leeftijd: ca. 5 jaar

Gewicht: 80 - 120 gr.

Kramsvogel

Trekvogel die uitsluitend in het duin is te zien in het voor- en najaar; van maart tot april, en van augustus tot november. Wordt door het duin aangetrokken door de overvloedige hoeveelheid duindoorn en andere rijpe vitaminerijke bessen. Vertoeft er soms met tienduizenden. Grote kans

dat je er een tegenkomt tijdens een wandeling. Kramsvogels hebben een grijze kop en een roodbruine mantel, en stippen op nek, hals en buik. Nestelen in bomen, in parken en loofbossen. Broedt sporadisch ook in Nederland en legt daarbij maximaal 6 eieren.

Tip van boswachter Gerard Komen en gaan

Alle broedvogels zijn vertrokken. Richting het zuiden leggen ze vele kilometers af om hun overwinteringsplaats te bereiken. Vanuit het koude noorden komen in de herfst de besseneters richting het duin. Spreeuwen, kramsvogels en koperwieken zullen zich weer te goed doen aan onze duindoornbessen. In de herfst is het een komen en gaan van vogels en andere duindieren. Zandhagedissen en padden kruipen veilig weg in de grond voor hun winterslaap. Vleermuizen zoeken in oude holle bomen of in bunkers een veilige slaapplek. Vele soorten paddenstoelen in allerlei kleuren en vormen laten zich weer zien en het spektakel van de hertenbrons kan ieder moment beginnen. Je kunt die van dichtbij aanschouwen tussen prachtige herfstkleuren. De moeite waard voor een mooie herfstwandeling.

Werkzaamheden

Opknapbeurt voor Zuidduinen

De Zuidduinen onder Zandvoort noemen we ook wel het 'zeedorpen landschap'. Al heel lang gaan mens en natuur hier harmonieus samen. Maar het kan mooier en beter. Een deel van het gebied is dichtgegroeid en verruigd. Daarom gaan we hier maaien en ruimte creëren voor duineigen planten. We ruimen o.a. de woekerende rimpelroos, Amerikaanse vogelkers, sneeuwbes en reuzenberenklauw.

Mikwel op de schop

Op en rond de bergen van Mikwel zal een aantal kleine abelenstruwelen worden gerooid en geplagd. De vrijgekomen grond voeren we af naar de weilanden van een nabij liggende manege. Ook maken we enkele stuifkuilen weer open en actief.

Onderhoud paden

We gaan de schouwpaden langs de kanalen en de paden naar de peilputten en regelapparaten maaien en ruimen. De vrijwilligers gaan maaien op enkele stukken duin met bijzondere vegetatie. Langs de wegen en de wandelroutes snoeien we waar nodig de laag hangende takken. Langs de

Westoever van het Westerkanaal verwijderen we de overhangende struiken om te voorkomen dat ze in het water gaan hangen.

Grondafvoer vanaf Middenduin

Vrijgekomen plaggrond uit het Middenduin wordt de komende maanden afgevoerd via ingang Oranjekom/Oase. In totaal zo'n 25.000 m³ grond. Dit duurt tot eind oktober en is het laatste onderdeel van het grote LIFE+ project.

Vervangen elektriciteitskabel

In het duin ligt een lange stroomkabel die de pompen en sluisjes voor de waterwinning van stroom voorziet. We horen in september of de vergunning voor vervanging wordt afgegeven en gaan dan aan de slag. We starten bij het Barnaartkanaal, gaan daarna naar de strandweg, het van Lennepkanaal, de Duinpanweg en via de Lindenbergweg naar het Oosterkanaal.

Geniet in paardentram van de bronsstijd

Damherten kijken in de duinen is een spannend avontuur voor groot en klein. In de herfst komt er een extra dimensie bij: de bronsstijd. Dan laten de mannetjes weer duidelijk van zich horen. Hoe de dieren met elkaar strijden om een vrouwtje is een prachtig schouwspel. Blijf vooral op afstand en laat de natuur zijn gang gaan. Te dichtbij staan en/of fotograferen verstoort de brons. Meer weten over de bronsstijd? Ga mee met de boswachter op onze speciale bronsstijexcursies, wandelend of in de paardentram. Alleen beperkt fotograferen is dan toegestaan. Kijk op de website en op de achterpagina voor data.

Timmeren op 24/25 sept

Met het hout uit de duinen is zoveel te maken. Samen met Stadshout Amsterdam kun je nu je eigen voederhuisje of insectenhotel maken. Hang deze in je tuin met wat lekkers erin en de vogeltjes en insecten komen de koude wintermaanden goed door! Dan kun je de vogels extra goed bestuderen als ze lekker aan het genieten zijn van hun onderkomen. Je kunt ook een krukje maken. Met de allerkleinste gaan we een plakje hout versieren. Met de kwast aan de slag om daarna thuis mee te kunnen pronken. Leuke workshop voor kinderen en ouders! Meld je aan op onze site.

Waternet.nl/AWD

- Koop je jaarkaart online
- Download een wandelroute
- Lees alles over damherten

Damhertenbeheer

In februari heeft de provincie ontheffing verleend voor afschot van damherten. Het grote aantal damherten zorgt voor overlast in de omgeving en schade aan de natuur. Afschot mag jaarlijks plaatsvinden van november t/m maart. In maart zijn we gestart. De rechter heeft eind augustus aangegeven dat de vergunning terecht is

afgegeven. Vanaf 1 november gaan we verder. De boswachters gaan uiterst zorgvuldig te werk zodat de veiligheid is gegarandeerd. Als de natuur straks weer in balans is kun je blijven genieten van de damherten.

Meer weten? Lees het damhertdossier op waternet.nl/AWD of stel je vraag op facebook/amsterdamsewaterleidingduinen.

COLOFON

Struinen is een uitgave van Waternet en wordt op verzoek gratis toegezonden. U kunt zich aanmelden via struinen@waternet.nl

Redactie: Afdelingen Bron & natuur-beheer en Communicatie, Waternet

Artdirectie en ontwerp: Lava.nl (Noortje Boer)

Tekst: Michel Verschoor

Aan deze Struinen werkten mee: Miranda Kok, Gerard Scholten, Jos Mense, Els Gebben

Fotografie: Alwin Slomp, Gerard Scholten, Jan Dirk Bol, Piet Broekhof, Arie Griffioen, Marjan Oesterholt, Chris van Daalen

Tips voor de redactie: struinen@waternet.nl
Vogelengangseweg 21
2114 BA Vogelengang

16 activiteitenkalender Amsterdamse Waterleidingduinen

Aanmelden via www.waternet.nl/AWD

SEP

ZA 24 ZO 25	Zelf timmeren: vogelvoederhuisje, insectenhotel ✓ of krukje, van 10.30 t/m 16.00 uur	10.30	BC De Oranjekom	€ 2,50
----------------	---	-------	-----------------	--------

OKT

ZA 1	Excursie paard en wagen voor rolstoelers ✓ Per rolstoel kan één begeleider mee	13.00 15.00	BC De Oranjekom	€ 7,50
ZO 2 16	Wandeling met natuurgidsen	13.00	BC De Oranjekom	gratis
DI 4 DO 20	Bronstexcursie wandeling met boswachter (>12 jr) ✓	18.00 17.30	Ingang Oranjekom/Oase	€ 7,50
WO 5 MA 10, DO 16	Excursie met paard en wagen: herfstpracht en bronsttijd ✓	08.15	ingang De Zilk	€ 10,-
DO 6	Bronstexcursie kinderen met boswachter (8-12 jr) ✓	18.00	Ingang Oranjekom/Oase	€ 5,-
ZO 9	Wandeling met natuurgidsen voor vroege vogels	08.00	ingang Zandvoortselaan	gratis
DI 11	Fietsexcursie herfst: op t gemakje ✓ Met rustig tempo en vaker stoppen	13.00	BC De Oranjekom	€ 7,50
WO 12	Bronstexcursie met paardentram (vanaf 18 jr) ✓	14.30 17.30	BC De Oranjekom	€ 25,-
DO 13	Sluipen, kruipen en aan bronstkuilen ruiken ✓ Survivaltocht voor kinderen 10-14 jaar	17.30	Ingang Panneland	€ 5,-
WO 19	Bronstexcursie met paardentram (vanaf 18 jr) ✓	14.00 17.00	BC De Oranjekom	€ 25,-
WO 26	Excursie paard en wagen: de weg van het water ✓	13.30	BC De Oranjekom	€ 7,50
ZA 29	Nacht van de nachtwandeling (vanaf 14 jr) ✓ Inclusief drankje	19.30	ingang De Zilk	€ 10,-
ZA 29	Nacht van de Nacht wandeling met kinderen ✓ vanaf 6 jr, onder begeleiding volwassene	19.30	Ingang Oranjekom/Oase	€ 5,-
ZO 30	Excursie paard en wagen: ABC van de AWD ✓ Vooral geschikt voor mensen minder goed ter been.	13.00	ingang De Zilk	€ 10,-

NOV

ZA 5	Landelijke Natuurwerkdag ✓ Meer informatie en aanmelden: natuurwerkdag.nl			
ZO 6, 20	Wandeling met natuurgidsen	13.00	BC De Oranjekom	gratis
VR 11	Workshop natuurfotografie voor beginners ✓ Thema herfst, vanaf 16 jr	12.00	BC De Oranjekom	€ 10,-
ZA 12	Paddenstoelenexcursie (vanaf 8 jr) ✓ Op pad met de KNNV	13.30	BC De Oranjekom	gratis
ZO 13	Wandeling met natuurgidsen voor vroege vogels	08.00	Ingang Panneland	gratis

DEC

ZO 4, 18	Wandeling met natuurgidsen	13.00	BC De Oranjekom	gratis
ZO 11	Wandeling voor vroege vogels met natuurgidsen	08.30	ingang De Zilk	gratis
WO 28	Bunkers, botten en bibberen ✓ Op avontuur met de boswachter, 8-12 jr	15.00	Ingang Zandvoortselaan	€ 5,-